

Tóth-Gyóllai Dániel: A magyarországi református lelkészképző intézmények állami elismerése – Tanulmány a rendszerváltás körüli felsőoktatás-politikai változások egyházi felsőoktatási intézményekre gyakorolt hatásáról

Keretek

A rendszerváltás körüli politikai változások több területen is érintették a Magyarországi Református Egyház életét. Az egyház és állam viszonyának rendezése kapcsán fontos lépést jelentett, hogy törvényi szabályozások születtek az egyházi intézményekben folyó különböző szintű oktatási tevékenységek jogállásának rendezésére. A református lelkészképzés kereteiben az utóbbi két évtizedben bekövetkezett jelentős változások alapját az 1980-as 1990-es években hozott jogi rendelkezések vetették meg a hazai felsőoktatás állami szférájának megújulásával párhuzamosan. Ezen folyamatok eredménye, hogy az egyházi felsőoktatási intézmények, így református teológiai akadémiáink is a magyarországi felsőoktatási rendszer „teljes jogú”^[1] tagjaivá lettek. Az átalakulás centrumában a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény (továbbiakban: Ftv.) és annak főbb módosításai álltak. A hittudományi főiskolákon és egyetemeken e törvényi rendelkezés óta a hatályos állami jogszabályok alapján folyik az oktatási, kutatási és önkormányzati tevékenység. Ugyanakkor fontos szerepet játszottak e folyamatban korábbi szabályozások is, mint az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény (továbbiakban: Ot.), annak végrehajtási rendeletei (továbbiakban: Ot. Vhr.), az 1989-es minisztertanácsi törvényerejű rendelet, valamint az Ot. módosításáról szóló 1990. évi XXIII. törvény (továbbiakban: Ot. Tv.). Éppen ezért indokolt ezen törvényi szabályozások önálló és alapos vizsgálata, az általuk kifejtett hatások tematikus tárgyalása. Jelen tanulmány célja, hogy az egyházi intézmények állami elismerésével kapcsolatos egyes jelenségeket bemutatva felvázolja a református lelkészképző intézmények állami jogi kereteit a rendszerváltás időszakától kezdve az 1993. évi felsőoktatási törvény hatályvesztésével bezárólag.

Bevezetés

A rendszerváltás utáni új oktatási törvényeket, így a magyar történelem első önálló felsőoktatási törvényét is csak az Országgyűlés 1993. évi tavaszi ülészakán kezdték el tárgyalni. A törvények július 13-ai elfogadásáig a rendszerváltást követő közel 4 éves átmeneti időszakban a köz- és felsőoktatást együttesen szabályozó 1985. évi I. törvény (majd a rendszerváltás után annak 1990. március 1-jei országgyűlési napon elfogadott 1990. évi

XXIII. törvénnyel módosított változata^[2]) volt hatályban. Az oktatási törvény adta keretek között már 1989 előtt megindulhatott az intézmények belső demokratizálódása^[3], 1990 után felszámolásra került az intézményalapítás állami monopóliuma, szabaddá vált a költségtérítéses képzések szervezése, külföldi tanulmányok folytatása.^[4]

A már meglévő reformtörekvések mellett azonban a felsőoktatási intézmények vezetői egybehangozva kiálltak a mellett, hogy a valódi változásokhoz elengedhetetlen egy önálló felsőoktatási törvény koncepciójának kidolgozása.^[5] Így 1990 szeptemberében Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási miniszter idején megalakult a minisztérium felsőoktatási és tudományos kutatási törvényt előkészítő bizottsága.^[6] A törvényjavaslat előkészítésében megvalósuló széles szakmai és érdekképviseleti együttműködés^[7] megannyi egyeztetési nehézséggel is járt,^[8] így csak az Antall-kormány második oktatási minisztere, Mádl Ferenc tudta az Országgyűlés elé vinni annak tervezetét az 1993. évi tavaszi ülészak június 7-ei ülésnapján.^[9] A július 13-án elfogadott^[10] 1993. évi LXXX. törvény a hazai önálló felsőoktatási jogalkotás eddigi három évtizedének legrövidebb törvénye^[11], melyet valóban keretjellegű törvénynek nevezhetünk. A Ftv. egészen 2006. február 28-ig, közel 13 évig hatályos maradt, ez idő alatt mindössze 37-szer módosították,^[12] ebből kétszer átfogó jelleggel (az 1996. évi LXI. és az 1999. évi LII. törvénnyel). S bár e törvény nyomán az állam közvetlen intézményfenntartó szerepe továbbra is fennmaradt^[13], ezt ellensúlyozták az intézményeknek adott önkormányzati jogosítványok^[14], valamint a rendszerszintű folyamatok szabályozásában fontos szerephez jutó köztes testületek^[15] létrehozása.^[16] A törvénnyel kapcsolatos legfőbb felsőoktatás-politikai célok között az intézményi autonómia többszintű^[17] helyreállítása, a felsőoktatás kiterjesztése a hallgatói létszám (tovább)növelése által^[18], a felsőoktatás irányítás szaktárcák szerinti széttagoltságának megszüntetése^[19], a képzési rendszer nyugat-európai normákhoz való igazítása^[20], az intézmények felügyeleti széttagoltságának megszüntetése^[21], az oktatás és tudományos kutatás integrálása, valamint az intézményi integrációs folyamat megindítása^[22] mellett az egységes felsőoktatási rendszer kialakítását is említhetjük^[23]. Ez utóbbi kapcsán fogalmazódtak meg a törvény azon rendelkezései, melyek nyomán hosszú idő után újra a magyar felsőoktatás teljes jogú szereplőjévé válhattak az egyházi felsőoktatási intézmények.^[24]

Az egyházi felsőoktatási intézmények jogállásának alakulása

Az állami elismerés

Az állami elismerés kezdetei az 1993. évi törvény hatálybalépése előtt

Az 1985. évi oktatási törvény hatályosságának idején az egyházi felsőoktatási intézmények hivatalosan nem képezték a hazai felsőoktatási rendszer részét. A törvény mindössze az Ot. 161. §-a (2) bekezdésében intézkedett a teológiai akadémiák jogállásáról, megállapítva, hogy ezen intézményekben szerzett „oklevél – külön megállapított esetekben – az általa tanúsított végzettség szintje tekintetében egyetemi, illetőleg főiskolai oklevéllel egyenértékű.” Az 1990-es módosítással az egyházi főiskolákra és egyetemekre vonatkozó szabályozások már egy külön cikkelyben (Ot. Tv. 161/A. §) négy bekezdésben szerepeltek, rendelkezve a hallgatói jogok egyenértékűségéről^[25], s az oklevéllel járó jogosultságok kiegészítéséről.^[26] A törvény keretei azonban még mindig nem tették lehetővé, hogy az az egyházi fenntartású intézményeket is hatálya alá vonja.^[27] A módosítás mégis jelentős lépéseket tett az állami elismerés felé.

A módosított 13. § (2) bekezdésében az iskolai nevelés-oktatás intézményeit felsoroló lista végén már „az egyházak hittudományi intézményei” megnevezés is szerepelt,^[28] a paragrafus (6) bekezdése pedig elrendelte ezen intézmények hivatalos egyetemeket és főiskolákat felsoroló listákra való felvételét. A református akadémiák felsőoktatási rendszerbe való formális integrálását jelentette, hogy e két listán (30/1990. [III. 21.] OGY határozat^[29] az egyetemekről, 1048/1990. [III. 21.] MT határozat a főiskolákról^[30]) felsorolt intézmények között szerepeltek a budapesti, debreceni, pápai és sárospataki teológiák is. Mindezek ellenére a '93-as törvény hatálybalépéséig az egyházi intézmények továbbra is kizárólag saját fenntartói szabályozásuk alá tartoztak.

A jogi átmenetiség időszakában, mikor az 1990. évi IV. törvény 17. § (1) bekezdés^[31] rendelkezésének köszönhetően volt lehetőség további egyházi intézmények létesítésére, az oktatási törvény (vagy egyéb rendelet) azonban nem rendelkezett a létesítés pontos feltételeiről, hat egyházi fenntartású intézmény (főiskola) alapítása, vagy újra-alapítása is végbement a létesítés feltételeinek jogi szabályozása nélkül. Ezen intézményeket kormányrendelettel iktatták be a főiskolákról szóló 1048/1990. MT határozat listájára, épp úgy, mint azon alapítványi^[32] főiskolákat, melyek ebben az időben születtek,^[33] s amelyek létesítése kapcsán a módosított oktatási törvényt kiegészítő – sokat vitatott^[34] – 36/1990. (IX. 12.) kormányrendelet részletesen rendelkezett.

Állami elismerés az 1993. évi LXXX. törvényben

Az 1993-as törvény egyik legjelentősebb újítása volt, hogy együttesen (egyetlen törvényen belül) szabályozta az állami, az alapítványi, magán, valamint egyházi^[35] fenntartású felsőoktatási intézményeket is^[36], s ezzel a hazai felsőoktatási intézményrendszer teljes jelen és jövőbeli horizontját egy törvénynek vetette alá. Az újítást fémjelezte az állami elismerés

fogalma^[37], mely e törvényben a nem állami felsőoktatási intézmények létesítéséhez való országgyűlési hozzájárulást (Ftv. 6. §), valamint ennek a törvény 1. számú mellékletében való felsorolás általi megerősítését (Ftv. 2. § [4] bekezdés) jelentette. Az állami elismeréssel létesített felsőoktatási intézmények válhattak hivatalosan is a hazai felsőoktatási intézményrendszer tagjává, melyek a törvény hatálya alatt működő intézményekként élvezhették az egyetemeket és főiskolákat kizárólagosan megillető törvényben felsorolt jogosultságokat. A Ftv. 6. §-a szerint az állami elismeréshez szükséges országgyűlési hozzájárulást csak azon intézmények kaphatták meg, melyek a 3-4. §-okban foglalt létesítőtől függetlenül érvényes létesítési és működési feltételeknek megfeleltek. Ugyanakkor a törvény hatálybalépésekor az 1. számú melléklet már tartalmazta mindazon nem állami felsőoktatási intézményeket, melyek a korábbi 1990–1993 között többször módosított országgyűlési és minisztertanácsi határozatokon szerepeltek. A hittudományi akadémiák állami elismeréshez így nem kellett a 3-4. §-ok által leírt eljárást lefolytatni, amint a felsorolásban szereplő állami intézmények esetében sem.

A törvény hatálya alá eső felsőoktatási intézményekként a magyarországi református teológiai akadémiák államilag elismert okleveleket bocsájthattak ki az alap és szakirányú továbbképzésben. 1993-ig^[38] a Magyar Tudományos Akadémia (továbbiakban: MTA) által felügyelt Tudományos Minősítő Bizottság (továbbiakban: TMB) gyakorolta a doktori minősítés kizárólagos jogát, melyet a felsőoktatási törvény ismét az egyetemek jogkörébe utalt. Ennek következményeképpen egyetemi címet viselő egyházi intézmények is jogosulttá váltak doktori programok indítására,^[39] a hittudomány doktoranduszai államilag elismert tudományos fokozatot szerezhettek. Ezzel együtt a törvény hatásköre kiterjedt ezen intézmények szervezeti-irányítási területei mellett a képzési, tevékenységi, funkcionális és felügyeleti, valamint személyi területeire is.^[40]

Az akkreditáció

A '93-as törvény rendelkezéseinek az immáron a magyarországi felsőoktatási rendszer keretein belül működő református teológiai akadémiákon folyó képzésre gyakorolt hatása az első években csak kis mértékben volt felfedezhető. Az 1. számú mellékletben való feltüntetés általi állami elismerésnek köszönhetően egyik intézménynek sem kellett a létesítési feltételekkel és a szervezeti működésre vonatkozó dokumentumokkal elszámolnia.^[41] A törvényben rögzített keretek érvényesülésének ellenőrzésére egészen az akkreditációs eljárások kezdetéig nem került sor.^[42] Az állami elismerés kezdeti formái jellegéről tanúskodik a Pápai Református Teológiai Akadémia (továbbiakban: PRTA) esete. Az akadémia ugyanis szerepelt az egyházi főiskolák listáján már a törvény 1993-as közlönyállapotában is^[43], noha

az intézményben egészen 1998 szeptemberéig nem folyt teológiai oktatás.^[44]

Az első jelentős változást az Országos Akkreditációs Bizottság (OAB) – későbbi^[45] Magyar Akkreditációs Bizottság (továbbiakban: MAB) – által a törvény megszületését követő években lefolytatott intézményi akkreditációs eljárás hozta. Az „első akkreditációs eljárás” során a MAB elsődlegesen a működésre való alkalmassági feltételeket vizsgálta a törvény 3-4. §-aiban megfogalmazott elveknek megfelelően, a Ftv. 114. § (1) bekezdésének kitételével, miszerint az állami elismeréskor (s a gyakorlatban ezzel együtt az akkreditációs eljárás^[46]) „a hitélettel összefüggő tárgyak, ismeretek tartalma nem vizsgálható”. A MAB akkreditációs munkája rámutatott a felsőoktatási törvény hiányosságaira^[47] a 3-4. §-ok tekintetében, a cikkelyek egyes rendelkezései ugyanis teljesíthetetlen követelményeket támasztottak az egyházi felsőoktatási intézmények felé. A felismerést követve a törvény 1996-os átfogó módosításakor a 114. § (2) bekezdése kiegészült a 3-4. § tudományterületekre^[48], tudományágakra és szakokra vonatkozó bevezető résztől való eltekintés lehetőségével, annak érdekében, hogy a jellemzően egyedül a hittudomány tudományterületén, teológia tudományágán képzést folytató egyházi intézmények is megfelelhessenek a törvényi feltételeknek. Ezen módosítás megteremtette a jogi alapját annak, hogy a református hittudományi akadémiák mindegyike egyetemi besorolásban működhessen^[49], az átsorolás a pápai^[50] és sárospataki akadémiák esetében egyéb okokból mégsem történt meg. A debreceni és budapesti akadémiákat azonban az 1990-es országgyűlési határozat után az 1993-as törvény 1. számú melléklete is az egyetemek között sorolta fel, noha ezen intézmények elnevezésének egyetemre változtatása csak a törvény 1993-as hatálybalépése után következett be. A budapesti intézmény esetében 1993. szeptemberében a tanítóképző főiskolával való integráció idején, a debreceni akadémiával kapcsolatosan pedig az '96-os módosító törvény jóváhagyásával egyidejűleg. A változtatásról természetesen az Országgyűlés döntött mindkét esetben, tárgyalás azonban csak a Károli Egyetem esetében olvasható az Országgyűlési Naplóban.^[51] A DRHE névváltoztatásának kérdésével kapcsolatban Bölcskei Gusztáv és Fekete Károly a debreceni teológia 1950–2000 közötti időszakáról szóló vonatkozó tanulmányában az alábbiakat olvashatjuk: „1996 nyarán megszületett a felsőoktatási törvény módosítása. A Parlament elfogadta a névmódosítási javaslatot, így a teológia hivatalos neve: Debreceni Református Hittudományi Egyetem (DRHE).”^[52]

Az 1996-os módosításig a doktori fokozat odaítélésére való jogosultságát is csak névleg szerezte vissza a két református hittudományi egyetem államilag elismert doktori fokozattal rendelkező oktatók hiányában.^[53] A rendszerváltás előtt ugyanis nem minősülhetett kandidátusnak vagy tudományos doktornak egyetlen teológus sem, minthogy a tudományos

minősítés és az arra való kutatói felkészítés kizárólagos jogát az MTA által vezetett és felügyelt Tudományos Minősítő Bizottság gyakorolta (lásd: 9/1970. törvényerejű rendelet).^[54] Egyedül az MTA tudományági nómenklatúráján szereplő tudományágak esetében adhatott minősítést a TMB, mely listán a rendszerváltás előtt^[55] értelemszerűen nem szerepelt a hittudomány.^[56] A '96-os módosítás a fennálló helyzet megfelelő orvoslása érdekében a Ftv. 118. § doktori cím viselésére vonatkozó rendelkezéseinek végére (6) számú bekezdésében egy a MAB vezette átmeneti eljárást kezdeményezett. Ennek alapján a debreceni és budapesti egyetemeken is megalakultak a nemzetközileg elismert^[57] hazai és külföldi teológiai szakértőkből álló ad hoc bizottságok^[58], melyek a MAB felügyeletével elvégezték a korábbi teológiai doktori címek átminősítését.^[59]

Az államilag elismert egyetemi szintű teológiai képzések megjelenése a tudományterületek és tudományágak hagyományos felosztására is hatással volt. A törvény 81. §-a szerint: egyetem, doktori képzésre és fokozat odaítélésére azon tudományágban volt jogosult, amelyben a doktori iskola létesítését a Magyar Akkreditációs Bizottság jóváhagyta. A jóváhagyást a MAB jobb lehetőség híján^[60] a gyakorlatban egyedül az MTA minősítési rendszerében alkalmazott felosztás szerinti 27 tudományág esetében adta meg, melyek között továbbra sem szerepelt a hittudomány, vagy teológia.^[61] A MAB még a hittudományi doktori programok elfogadása után 1999/2/IX. számú határozatában is így foglalt állást^[62]:

Tudományterület a tudomány három nagy területe: a társadalom és humán tudományok, az élővilággal foglalkozó tudományok; valamint az élettelen világgal foglalkozó tudományok, a mérnöki tudományok, a matematika. A teológia és a művészetek nem sorolhatók be a fenti rendszerbe.

Az 1999. évi átfogó törvénymódosítással (LII. törvény) azonban a – korábbi '96-os módosítás által bevezetett – 124/E. § tudományterületi meghatározásában már a hittudomány is szerepelt.^[63] Ezt követően a 2000. évi XCVII. törvény a Kormány feladatkörébe utalta a tudományágak rendeletbeli felsorolását^[64], aminek megfelelően kiadott 169/2000. kormányrendelet^[65] listáján a hittudomány mint tudományterület szintén megjelent.

A feltételek fokozatos rendezésével párhuzamosan lezajlottak a református egyetemek és főiskolák intézményakkreditációs eljárásai is, melyek során a MAB elsősorban azt vizsgálta, hogy az intézmények megfelelnek-e a törvényi rendelkezéseknek: szabályzataikban és azok oktatásban való alkalmazásában, az oktatók minősítésében, az oktatott tananyag mennyiségében arányában és szerkezetében, valamint az intézményekben folyó oktatás infrastrukturális hátterében.^[66] Az akkreditációs eljárás kezdetére ezen intézmények is elkészítették – a törvény rendelkezéseinek megfelelő – az intézmény működését és vezetését

egészében lefedő Szabályzatokat^[67], szakonkénti képesítési követelményeket^[68], tanterveket és tantárgyi programokat.^[69] 1998-ban három református hittudományi intézmény intézményakkreditációja zajlott, melyek közül kettő: a sárospataki akadémiaé^[70] és a debreceni egyetemé^[71] sikeresen, a pápai akadémiaé^[72] pedig sikertelenül zárult. A PRTA sikeres akkreditációja^[73] végül 2000-ben a KRE sikeres intézményi és kari akkreditációi^[74] idején valósult meg.

Az intézményi autonómia kérdése – önkormányzati jogok

Az intézmények szervezeti önállósága

Az 1993-as törvény egyik legfontosabb célkitűzése a felsőoktatási intézmények autonóm működéséhez szükséges feltételek megteremtése volt. A törvény hatálybalépésével felgyorsuló folyamatot azonban már az 1985-ös törvény és annak 1990-es módosítása elindította.^[75] Az 1993-as törvény lényegében maradéktalan szabadságot biztosított az intézmények számára az intézményi struktúra, az oktatás tartalma, az oktatói kar és a juttatások kapcsán. Az intézmények némi megkötöttségekkel, de maguk alakíthatták költségvetésüket, a hallgatók létszámát és a felvétel szabályait. Az intézményeket az önkormányzati jogok magas foka, az intézményi tanács és a rektor osztott hatásköre jellemezte.^[76]

A nem állami fenntartású intézményekkel kapcsolatos különös szabályozásokat a 113–114. §-ok bekezdései tartalmazták. A 113. § (2) és a 114. § (3) felhatalmazásával a hittudományi akadémiák főként az intézményi önkormányzatot érintő rendelkezésekben jutottak a fenntartói jogoknak megfelelő autonómiához. A törvény szervezeti működést érintő rendelkezései közül egyedül az oktatók és intézményvezetők kinevezésével kapcsolatos eljárást nehezményezték az egyházi vezetők^[77], s egyes parlamenti képviselők.^[78] Az Alkotmánynak megfelelően ugyanis a törvény elrendelte, hogy az intézmények egyetemi tanárait és rektorát a köztársasági elnök, főiskolai tanárait és főigazgatóját pedig a miniszterelnök nevezze ki mind állami, mind nem állami intézmények esetében (Ftv. 17–18. §-ok 1. bekezdései).

Autonómia az intézmények oktatási tevékenységében

A 114. § bekezdései kiemelten is az egyházi intézményekre vonatkozó jogi elemeket tartalmazták. E bekezdések többszöri módosításai során két rendelkezés^[79] gyakorlatilag érintetlen maradt. Egyrészt a törvény kikötötte, – amint azt a MAB akkreditációs munkája kapcsán már láthattuk – hogy az egyházi egyetemek, főiskolák, teológiai karok, illetőleg

szakok állami elismerésekor a hitéllettel összefüggő tárgyak, ismeretek tartalmát nem vizsgálhatta felügyeleti szerv. E rendelkezést nem csak a '93-as, de a 2005-ös majd a 2011-es törvények is maradéktalanul megőrizték.^[80] A Ftv. 72. § c) pontja alapján a szakok képesítési követelményeinek meghatározása a Kormány jogkörébe tartozott. A 114. § (1) bekezdésének köszönhetően azonban e tekintetben is fennmaradt az egyházi intézmények autonómiája. A hitéleti képzések esetében az egyházi jogszabályok határozták meg a képesítési követelményeket. A 2005-ös felsőoktatási törvényt követően a tanterveket a hitéleti képzések esetében is a miniszter által kiadott^[81] képzési és kimeneti követelmények alapján kellett elkészíteni.^[82] Az új felsőoktatási törvény 2006-os hatálybalépéséig ugyanakkor nem született református egyházi szabályozás felősktatási intézményeink képesítési követelményeinek meghatározására, tanterveinek összeállítására. A református teológus-lelkész szak tantervét hagyományosan az 1940. április 18-án üléselő Egyetemes Konvent által elfogadott tanulmányi, nevelési és vizsgálati szabályzat határozta meg^[83], a képzési cél megfogalmazásában a Magyarországi Református Egyház alkotmányáról szóló 1994. évi II. törvény református lelkipásztorok jogállását szabályozó 30–39. §-ai voltak irányadóak. A református lelkészképzés képesítési követelményeire vonatkozó első egyházi szabályozás a 2005. évi felsőoktatási törvény hatálybalépése után született meg.^[84]

Az egyházi felsőoktatási intézményekben folyó oktatás kereteit azonban már az új felsőoktatási törvények előtt a kreditrendszer bevezetése is nagyban befolyásolta. Az Országgyűlés 1995. október 24-ei ülésnapján döntött a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről^[85] (107/1995. [XI. 4.] OGY határozat), mellyel megkezdődött a felsőoktatási törvény átfogó átdolgozásának folyamata. A hallgatói létszám továbbnövelésének érdekében az új törvényjavaslat^[86] egy átjárható, rugalmas, többszintű képzési rendszer kialakítását tűzte ki célul^[87], melyben négyféle szintű képzési programot, végzettséget különböztetett meg: a felsőfokú szakképzést, a főiskolai és egyetemi alapképzést, a főiskolai és egyetemi szakirányú továbbképzést, valamint a doktori szintű képzést^[88]. Az Országgyűlés a '96-os törvény elfogadásával^[89], a többszintű képzés feltételeinek teljesítésére és a képzési szintek közti átjárhatóság megteremtésére egy országosan egységes képzési (és nyilvántartási) rendszer: a kreditrendszer^[90] bevezetéséről határozott.^[91] A törvény 124/D. § b) pontja e központi rendszer szabályainak kidolgozására a Kormányt hatalmazta fel, melyről elsőként az 90/1998. (V. 8.) kormányrendelet, majd az előzőt több ponton módosítva^[92] a 200/2000. (XI. 29.) kormányrendelet (továbbiakban együttesen: kreditrendelet^[93]) rendelkezett. A kreditrendelet különbségtétel nélkül (az intézmények fenntartóitól függetlenül), egységesen rendelte el a kreditrendszer kidolgozásával kapcsolatos szabályokat, így azok a lelkészképzést folytató református intézményekre is maradéktalanul érvényesek voltak. A rendelet a fentebb felvázolt célkitűzések érdekében nagymértékben változtatott a

felősktatás addigi hagyományos keretein.^[94] Az új tanrendben a kreditek a képesítési követelmények teljesítésének, s így a végzettség megszerzésének elsőszámú mutatójává lettek.^[95] A kredit^[96] mint a tanulmányi kötelezettségek teljesítésére irányuló hallgatói tanulmányi munka mértékegysége, a képzések^[97], a tantervi egységek és tantárgyak súlyozását egyaránt kötelezővé tette. Az intézmények a változásoknak megfelelő új tanulmányi és vizsgaszabályzataik mellett tanterveiket és tantárgyi programjaikat is átfogóan újratervezték^[98]. A korábbi „hálós” tanterveknek^[99] megfelelő órarendet a hallgatók által többnyire szabadon^[100] alkalmazható mintatantervek váltották fel, a képzési elemek sorrendjét – az előtanulmányi feltételek betartásával – a hallgatók határozhatták meg. A kreditrendszer lehetővé tette egy tanulmányi félév sikeres lezárását a félévhez tartozó követelmények részleges teljesítése esetén is.^[101] Ezen rendelkezések az oktatás formai kereteit és a képesítési követelményeket jelentősen megváltoztatták. Az e rendelet hatálya alá eső egyházi fenntartású intézmények 114. §-ban meghatározott változatlan joga^[102] így bizonyos mértékig korlátozódott. A rendeletnek megfelelően tehát a lelkészképzés kreditalapú átdolgozása is megtörtént, mely hatással volt az oktatással kapcsolatos szervezési kérdéseken keresztül a képzésben folyó oktatásra is.

A lelkészképzés állami finanszírozása

Végül az egyházi intézményekben folyó képzés autonómiája szempontjából kiemelt szerepe volt az állami költségvetési támogatás folyósításának is, mely 1948-tól a rendszerváltásig gyakorlatilag teljesen elapadt.^[103] A rendszerváltást követően azonban az új Alkotmány az állam és egyház szétválasztott működését új alapokra helyezte^[104] 60. § (3) bekezdésével. Az Alkotmány fényében született lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény^[105] rendelkezett az egyházak intézményeinek anyagi támogatásáról, melynek értelmében az Országgyűlés 1990-től kezdve normatív finanszírozást^[106] rendelt el az egyházi felsőoktatási intézmények esetében is. Az 1990. évi állami költségvetésről szóló 1989. évi L. törvény módosított 14. § (1) bekezdésében 60.000 Ft/fő/év nappali tagozatos hallgatónként járó költségvetési támogatást állapított meg a hittudományi egyetemek és főiskolák javára.^[107]

A normatív finanszírozás tekintetében az 1993. évi törvény nem hozott különösebb változást.^[108] A törvény közlönyállapotában nem tartalmazott speciális szabályozást az egyházi intézmények költségvetési támogatására vonatkozóan.^[109] A normatív támogatás törvényi alapját az 1996-os^[110] majd 1997-es módosítások hozták el a nem állami, s különösen is az egyházi felsőoktatási intézmények esetében. Az 1996. évi LXI. törvény 9/H. § (2) bekezdése elrendelte a nem állami intézményekben folyó felsőfokú szakemberképzés

állami finanszírozásának lehetőségét. Az 1997. évi CXXVI. törvénnyel az időközben az Apostoli Szentszék és a Magyar Köztársaság között létrejött megállapodás^[111] hatására^[112] – az azonos jogok érvényesítése érdekében – ugyanezen paragrafus kiegészült a (4) bekezdéssel, mely az egyházi felsőoktatási intézmények^[113] hitélettel összefüggő képzésére vonatkozó normatív támogatásról rendelkezett,^[114] a 114. § után pedig beiktatta a törvény 114/A. §-át, mely az egyházi felsőoktatási intézmények államilag finanszírozott hallgatólétszámának megállapítását rögzítette. Az Apostoli Szentszékkel kötött megállapodásnak megfelelően a törvény hatálybelépését követően az intézményenként értelmezett államilag finanszírozott hallgatói helyek aránya a református intézményekben sem lehetett kisebb, mint az 1997/98-as tanévre az adott egyházi intézménybe felvett hallgatóknak az összes államilag finanszírozott hallgatókhoz viszonyított aránya. E rendelkezés a hittudományi képzést folytató intézményekben további hallgatói létszámnövekedést idézett elő.^[115]

Összegzés, konklúziók

A rendszerváltás követő felsőoktatás-politikai változások a magyarországi református lelkészképzés teljes horizontjára hatást gyakoroltak. A budapesti és debreceni intézmények 1990-től egyetemként működhettek tovább, a sárospataki és pápai akadémiák újraindulásának táptalajt adtak a törvényi módosítások, különösen is a '93-as állami elismerés. Az új egységes törvényi keretekben működő hazai felsőoktatási rendszerbe való beilleszkedés az állami felsőoktatási intézményekhez hasonlóan érintette a lelkészképző intézményeket is. Egyetemeinken és főiskoláinkon új hitéleti és világi szakok indítására, korábban is működő szakok akkreditálására került sor, 1993 óta államilag elismert végzettséget tanúsítanak a teológiák által kiadott oklevelek. A doktori programok újraindításához kapcsolódóan a hittudomány helyet kapott a tudományterületek nomenklatúrájában, az 1964 után szerzett teológiai doktori címek PhD átminősítésére is sor került. A normatív állami finanszírozás 1990-es kiterjesztése óta minden egyházi felsőoktatási intézmény jelentős (1998-tól az állami intézményekével gyakorlatilag minden területen megegyező) költségvetési támogatásban részesül. Részben ennek köszönhető, hogy az állami szférához hasonlóan az 1990-es években látványos hallgatói létszámnövekedés következett be a lelkészképzésben is. A református teológiai oktatás 1993-tól a fenntartói szabályozás mellett elsősorban az Országgyűlés, valamint a Kormány által elfogadott törvényi és rendeleti keretek között folyik. A megváltozott szabályozás főként szervezeti, de egyes esetekben az oktatásra is hatást gyakorló módosításokat követel(t) meg. A felsőoktatási szféra modernizációja formai jellegű változásokon keresztül a lelkészképzést is elérte, az 1940 óta hagyományos teológiai képzési terv átalakítására a kreditrendelet, majd a későbbi 2006-os egységes (felekezeti) képzési és kimeneti követelmények megállapításával került

sor. Mindezek alapján megállapítható, hogy a '90-es évek fordulata mai napig meghatározó jelleggel bír a magyarországi református teológiai oktatás alakulásában.

Bibliográfia

Bölcskei Gusztáv – Fekete Károly: Református Teológiai Akadémia – Hittudományi Egyetem 1950–2000, in Baráth Béla Levente – Fekete Károly (szerk.): *Őrállóvá tettek. Műhelytanulmányok a debreceni teológiai oktatás és református lelkészképzés 1850–2000 közötti történetéhez*, Debrecen, TTRE, DRHE, 2019, 271–340.

Dénes D. István: A felsőoktatás fejlesztése pártpolitika feletti ügy, *Magyar Nemzet*, LIII. évf., 1990/217, 11.

Derényi András: A magyar felsőoktatás átalakulása 1989 – 2008, in Drótos György – Kovács Gergely (szerk.): *Felsőoktatás-menedzsment*, Budapest, Aula, 2009, 31–60.

Derényi András: Az intézményi működési keretek átalakítási kísérletei a magyar felsőoktatásban, *Educatio*, XXIX. évf., 2020/1, 64–77.

Fináncz Judit: *Tudományos utánpótláskezelés Európában és Magyarországon: A doktori képzésben résztvevők helyzete*, Doktori értekezés, Debrecen, DE-BTK, 2008.

Kocsis Miklós: *A felsőoktatási autonómia elmélete és gyakorlata Magyarországon*, Doktori Értekezés, Pécs, PTE-ÁJK, 2010.

Ladányi Sándor – Bolyki János: Hat évtized története, in Ladányi Sándor (szerk.): *A Károli Gáspár Református Egyetem Teológiai Karának története*, Budapest, KRE-HTK, 179–228.

Lengyel Nóra Zsuzsanna: Az egyházak és az egyházi intézmények finanszírozása Magyarországon, *Új magyar közigazgatás*, IX. évf., 2016/különszám, 26–34.

Polónyi István: A hazai felsőoktatás-politika átalakulásai, *Iskolakultúra*, XXV. évf., 2015/5–6, 3–14.

Polónyi István: *Az aranykor vége. Bezárnak-e a papírgyárak?*, Budapest, Gondolat, 2013.

Polónyi István: *Oktatás, oktatáspolitikai, oktatásgazdaság*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008.

Reszkető Petra – Váradi Balázs: Elöl-hátul doktor, A tudományos címek mai rendszerének kialakulása, 2000, XIV. évf., 2002/5, 40-57.

Szitas József: *A felsőoktatás finanszírozásának változásai*, Doktori értekezés, Sopron, 2006.

Internetes szövegforrások:

Az idézett jogszabályok módosításai elérhetők a Nemzeti Jogszabálytár jogszabálykereső felületén: <https://njt.hu/>.

Országgyűlési Naplók elérhetők a Library Hungaricana Könyv- és Dokumentumtárában: https://library.hungaricana.hu/en/collection/ogyk_on1990/.

Magyar Közlöny 1998 előtti számai elérhetők az Arcanum Digitális Tudománytárában: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/MagyarKozlony/>.

Magyar Közlöny 1998 utáni számai elérhetők a Magyar Közlöny hivatalos oldalán: <https://magyarkozlony.hu/>.

MAB Évkönyvek elérhetők: <http://old.mab.hu/web/doc/kiadvanyok/>.

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyvei elérhetők: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/reformatus_gyujtemeny_jkv_konventi/.

További internetes források

Ki hová tartozik? Elkészült az új tudományági besorolás, 2016, https://mta.hu/mta_hirei/ki-hova-tartozik-elkeszult-az-uj-tudomanyagi-besorolas-106818

Történet, 2021, <https://www.kodolanyi.hu/az-egyetem/bemutatkozas/tortenet>.

Akadémia újkori története, 2016, <http://www.ppta.hu/web/akademia-ujkori-tortenete/>.

Oktatási Minisztérium: *A felsőoktatási kreditrendszer bevezetésével és működésével kapcsolatos helyzetelemzés és akcióterv*, AAM Vezető Informatikai Tanácsadó Rt, 2003.

június,

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/fejlesztes/3_3_3_felsoo_kreditrend_bevev_tap_2003_0803_31.pdf

Halász Gábor: *Az oktatáspolitikai két évtizede Magyarországon 1990–2010*, Kézirat, 2011, http://halaszg.elte.hu/download/Policy_kotet.pdf.

Hivatkozások

1. Mádl Ferenc művelődési- és oktatási miniszter ezzel a kifejezéssel írta le az egyházi felsőoktatási intézmények tekintetében bekövetkezett jogi változást a '93-as törvény általános vitája kezdetén mondott nyitóbeszédében: Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7, 37. nap, 2764. ↑
2. A Németh-kormány vezette 1990. márciusáig ülésező Országgyűlés az október 23-ai új Alkotmánnyal összhangban több az egyházi felsőoktatást érintő törvényt és rendelkezést hozott. Elsőként 1990. január 24-én megszavazta a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló alkotmányerejű törvényt, majd a március 1-ei ülésnapon a '85-ös oktatási törvény módosításáról szóló 1990. évi XXIII. törvényt, és az állami éves költségvetés módosításáról szóló XXIV. törvényt, mely az egyházi intézmények támogatására további 150 millió forint kiadással terhelte meg az államháztartást. ↑
3. A törvény döntési jogot adott az intézményi tanácsoknak több szakmai és szervezeti kérdésben, rendelkezett arról, hogy az intézményi tanács tagjainak egyharmadát a hallgatói képviselő delegálja, és lehetővé tette az oktatók hallgatói véleményezését. Lásd: Derényi András: A magyar felsőoktatás átalakulása 1989 – 2008, in Drótos György – Kovács Gergely (szerk.): *Felsőoktatás-menedzsment*, Budapest, Aula, 2009, 31–60, 33. ↑
4. Lásd a '90-es módosítással egybeszerkesztett Ot. Tv. 18/A. §-át, valamint Ot. Vhr. 2. § (2)–(7) bekezdéseit. A témában részletesen is értekeznek: Derényi: *A magyar felsőoktatás*, 33. ↑
5. A minisztérium eredetileg a rendszerváltás előtti 20/1986. (VIII. 31.) MM rendelet módosítását tűzte ki célul. A tervezetet az azt véleményező egyetemek és főiskolák vezetői egyöntetűen elutasították, mondván, hogy a felsőoktatási intézmények szervezeti reformját nem alapozhatják egy a régi rendszerből fennmaradt szabályozást tisztázó rendeletre. Lásd: Országgyűlési Napló, 1990. évi nyári rendkívüli ülészak, 1990. augusztus 28, 21. nap, 1200–1201. ↑
6. A koncepcióról először a miniszter 1990. augusztus 24-én kelt felsőoktatási intézményeknek címzett körlevelében olvashatunk. A levél nyomtatásban is megjelent: Dénes D. István: A felsőoktatás fejlesztése pártpolitika feletti ügy, *Magyar Nemzet*, LIII. évf., 217. szám, 1990, 11. ↑
7. Mádl Ferenc, művelődési- és közoktatási miniszter beszédéből vett idézet a törvényjavaslat általános vitájának kezdetén: „*Tárgyalták a javaslatot a felsőoktatás és a tudomány illetékes fórumai, az egyetemi és főiskolai rektori és főigazgatói konferenciák, az érdek-képviselői és hallgatói szervezetek, a történelmi egyházak vezető testületei, az egyetemfenntartó tárcák, a*

tudománypolitikai bizottság. A konszenzus nagy fokát lehetett elérni. Az Európa Tanács és az OECD felsőoktatási szakemberei is számos tanácskozásban elemezték és értékelték a törvénytervezetet.” Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7, 37. nap, 2764. ↑

8. Lásd Polónyi István tanulmányának felsorolását: Polónyi István: A hazai felsőoktatás-politika átalakulásai, *Iskolakultúra*, XXV. évf., 2015/5-6, 3-14, 4. ↑
9. Első általános vita: Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 37. nap, 2761-2774. ↑
10. Az Országgyűlés 1993. július 13-án kedden, 19 óra 25 perc tájékában, 179 szavazattal, 91 ellenében és 14 tartózkodás mellett fogadta el a törvényjavaslatot. ↑
11. A maga 105 ezer karakterével. Polónyi: *Felsőoktatás-politika*, 4. ↑
12. Összehasonlításképp: a 2005-ös felsőoktatási törvényt bő 6 év alatt 42-szer, a 2011-es nemzeti felsőoktatási törvényt pedig az eddigi 10 évben közel 80-szor módosították. ↑
13. Bretter Zoltán állami tulajdonú intézményrendszerként jellemzi a törvény által kialakítani tervezett kereteket. Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7, 37. nap, 2772. ↑
14. Az intézményi autonómia '93-as törvényben megvalósuló mértékéről az OECD 2003-as *Education Policy Analysis* indikátorai alapján készített elemzést Polónyi István, lásd: Polónyi: *Felsőoktatás-politika*, 3-4, 10. ↑
15. A törvény elfogadásakor Felsőoktatási és Tudományos Tanács és Országos Akkreditációs Bizottság nevet viselő két testület. ↑
16. Halász Gábor: *Az oktatáspolitikai két évtizede Magyarországon 1990-2010*, Kézirat, 2011, http://halaszg.elte.hu/download/Policy_kotet.pdf (Letöltés: 2022. január 13.) 5. ↑
17. Különösen is a tudományos minősítés, az intézményirányítás, a szervezeti és működési szabályok, valamint az intézményalapítás tekintetében. ↑
18. A hallgatói létszámnövelés a 1991. tavaszi és a 1993. tavaszi országgyűlési ülészakok között a felsőoktatás kapcsán egyik leggyakrabban tárgyalt témakör. Pl.: a törvényjavaslat általános vitáján: Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 8., 38. nap, 2762, 2773, 2839, 2840, 2844, 2848, 2849, 2853, 2859; 3 évvel a törvény elfogadása után Magyar Bálint művelődési- és oktatási miniszter az új törvénymódosítás általános vitájának kezdetén az autonómia-törekvés után másodikként említi a hallgatói létszám növelését a '93-as törvény eredeti céljai kapcsán. Lásd: Országgyűlési Napló, 1996. tavaszi ülészak, 1996. május 29, 181. szám, 3864. A felsőoktatás eltömegesedésének jelenségéről lásd továbbá: Polónyi István: *Az aranykor vége. Bezárnak-e a papírgyárak?* Budapest, Gondolat, 2013, 44-52; Polónyi István: *Oktatás, oktatáspolitikai, oktatásgazdaság*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008, 122-127; Derényi: *A magyar felsőoktatás*, 33-35; Szitás József: *A felsőoktatás finanszírozásának változásai*, Doktori értekezés, Sopron, 2006, 22-26. ↑
19. Lásd: a 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat melléklet II. cikkely értékelését e tekintetben. ↑

20. Polónyi: *Felsőoktatás-politika*, 4. ↑
21. Mádl Ferenc (művelődési- és közoktatási miniszter: mkm) Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7, 37. nap, 2763. ↑
22. Uo. ↑
23. Lásd: Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7, 37. nap, 2763, 2840–2841. ↑
24. Mádl Ferenc: Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7, 37. nap, 2764. ↑
25. A hittudományi felsőoktatási intézményekben tanuló állampolgárok juttatásaiban, kedvezményeiben a hittudományi intézmények hallgatói is részesülhettek (33. § 1. bekezdés), az itt folytatott tanulmányokat munkaviszonyban töltött időként vették figyelembe. ↑
26. A rendelkezés értelmében az ezen intézményekben szerzett oklevél egyetemi, főiskolai végzettséghez kötött munkakörök betöltésére, foglalkozás (tevékenység) gyakorlására jogosít. ↑
27. Ezzel kapcsolatos indoklást lásd: Magyar Közlöny, 1990. január-május (1–40. szám), 22. szám, 465. ↑
28. A törvénymódosítás általános, majd később az 5. §-al kapcsolatos részletes indoklásának soraiban az alábbi gondolatokat találjuk: *„...lehetővé kell tenni, hogy az oktatási törvény hatálya alá tartozó nevelési-oktatási tevékenységeket – megfelelő intézmények létesítésével, fenntartásával – természetes személyek, egyházak, alapítványok és más jogi személyek is végezhesenek [...] A megváltozott társadalmi-politikai viszonyoknak megfelelően a Javaslat a nevelési-oktatási intézmények rendszerébe az egyházak hittudományi intézményeit is bevonja.”* Lásd: Magyar Közlöny, 1990, 22. szám, 459, 461. ↑
29. A határozat értelmében az Országgyűlés valóban egyetemmé nyilvánította a felsorolt egyházi intézményeket. A budapesti és debreceni akadémiák így hivatalosan 1990 óta egyetemi című intézmények. lásd: Ladányi Sándor – Bolyki János: Hat évtized története, in Ladányi Sándor (szerk.): *A Károli Gáspár Református Egyetem Teológiai Karának története*, Budapest, KRE-HTK, 179–228, 219. ↑
30. 1059/1991. (XII. 6.) Kormány határozattal módosítva, melyben már szerepel a sárospataki és a pápai teológiai akadémia is. ↑
31. Az 1992-ben alapított Sola Scriptura Teológiai Főiskola a megnevezett bekezdésre hivatkozik Alapító Okiratában. ↑
32. Magán főiskola vagy egyetem nem született ebben az időszakban. A magán felsőoktatási intézmények hiánya kapcsán lásd: Bretter Zoltán (SZDSZ): Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 7., 37. nap, 2773. ↑
33. Összesen három ilyen intézmény volt, mindhárom főiskola. Lásd pl.: *Történet*, 2021, <https://www.kodolanyi.hu/az-egyetem/bemutakozas/tortenet> (Letöltés: 2022. január 4.) ↑

34. Az idézett kormányrendelet rendelkezéseinek lehetetlenségére Bretter Zoltán SZDSZ képviselő 1991. tavaszi parlamenti ülésztaktól kezdve több ízben is felhívta a figyelmet. ↑
35. Utóbbi hármát a '93-as törvény összefoglalóan nem állami intézményeknek nevezi. A korábban hatályos oktatási törvény ugyanezen kifejezést egyedül az alapítványi és magán alapítású intézményekre használta. Később a '93-as törvény 1997. évi CXXVI. törvénnyel módosított változatának 9/H. §-ában ismét elválasztásra került a két intézménycsoport egyházi és magán felsőoktatási intézmények elnevezésekkel. ↑
36. 1993-ban az akkor érvényes határozatok listáján szereplő 32 nem állami intézmény közül 28 volt egyházi fenntartású. ↑
37. Az állami elismerés 1993 után a felsőoktatási jog általánosan használt fogalmává lett, a fogalom definícióját azonban egyik törvényi rendelkezés sem adta meg. A kifejezés használata azonban 2005 után egyértelműen megváltozott, a két új törvényben már létesítőtől függetlenül (állami és nem állami fenntartó esetében egyaránt) az intézménylétesítési eljárás végeredményeképp létrejött jogi helyzetet írta le. Az állami elismerés mai napig kizárólagosan az Országgyűlés joga. ↑
38. Az 1949–50-es fordulattól kezdve. Lásd: Fináncz Judit: *Tudományos utánpótláskezelés Európában és Magyarországon: A doktori képzésben résztvevők helyzete*, Doktori értekezés, Debrecen, DE-BTK, 2008, 46.; Reszkető Petra – Váradi Balázs: *Elöl-hátul doktor, A tudományos címek mai rendszerének kialakulása*, 2000, XIV. évf., 2002/5, 40–57, 42. ↑
39. Halász: *Oktatáspolitikai*, 19. ↑
40. Hajdu Istvánné (kisgazda képviselőcsoport): Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülésztak, 1993. június 7, 37. nap, 2840. ↑
41. Az állami intézmények számára szintén az akkreditációs eljárás jelentette az első jelentős ellenőrzést. Lásd ezzel kapcsolatban Orosz István (MSZP-képviselő) meglátását: Országgyűlési Napló, 1996. tavaszi ülésztak, 1996. június 12, 189. szám, 4917. ↑
42. Melyet a törvény 122. §-a rendelt el 1998. június végi határidővel. ↑
43. Ahogyan az 1991-ben módosított minisztertanácsi határozat listáján is. ↑
44. A PRTA-n 1991-től névlegesen ugyan újraindult a hitoktató képzés, a gyakorlatban azonban az Akadémiai Tanács 1998/99-es tanévben döntött a Kaposvárott és Győrött 1991 óta folyó református hitoktatóképzés átvételéről (első évfolyam: 1999/2000). Ugyanezen évben kezdődött meg a teológus-lelkész képzés is a Dunántúli Református Egyházkerület elnökségi döntése alapján. A képzések akkreditációja csak 2000-ben valósult meg. Lásd: *Akadémia újkori története*, 2016, <http://www.prt.hu/web/akademia-ujkori-tortenete/> (Letöltés: 2022. január 25.); MAB 1998. évkönyv, 94; MAB 2000. évkönyv, 54. ↑
45. Az 1996-os törvénymódosítástól. ↑
46. Lásd: MAB 1996. évkönyv, 59. ↑
47. „*Speciális problémát jelentett a teológiai doktori fokozat kérdése, tekintettel arra, hogy a*

felsőoktatási törvény előírása szerint egy egyetemen habilitálni csak abból a tudományágból lehet, amelyben az egyetem megkapta a doktoráltatási jogot. Ez különösen nehéz helyzetbe hozza az újonnan alakuló felsőoktatási intézményeket, így az egyházi egyetemeket. Ezzel kapcsolatban az OAB egyházi intézményi és vallástudományi, teológiai szakbizottsága terjesztett elő javaslatot, különös tekintettel a régebbi egyházi doktori fokozatok átminősítésére.” MAB 1995. évkönyv, 11. ↑

48. Az 1996. évi LXI. törvény által bevezetett terminológia. ↑
49. Ha eltekintünk attól az átmeneti körülménytől, hogy a '96-os módosítás idején doktori programjaink még nem kerültek akkreditálásra és egyetemi tanáraink doktori címeinek átminősítéseire is csak később került sor. ↑
50. A PRTA ekkori helyzetéről fentebb részletesen szoltunk. ↑
51. Országgyűlési Napló, 1993. évi őszi ülészak, 6. nap, 1993. szeptember 21., 324. szám, 391. ↑
52. Bölcskei-Fekete: *DRTA-DRHE 1950-2000*, 293. ↑
53. A sikeres átminősítések időpontjáról lásd lentebb. ↑
54. A debreceni és budapesti akadémiákon 1964-től a Doktori Fokozat Adományozására Jogosított Zsinati Bizottság révén doktori programok működhettek. Lásd: Ladányi-János: *Hat évtized története*, 207. ↑
55. Majd később 2016 óta ismét: lásd: *Ki hová tartozik? Elkészült az új tudományági besorolás*, 2016,
https://mta.hu/mta_hirei/ki-hova-tartozik-elkeszult-az-uj-tudomanyagi-besorolas-106818
(Letöltés: 2022. január 26.) ↑
56. A '93-as törvény előtti doktori minősítés kapcsán lásd részletesebben: Fináncz: *Tudományos utánpótláskezelés*, 46-50; Reszkető-Várad: *Elöl-hátul doktor*, 40-57. ↑
57. Külföldi egyetemeken szerzett doktori fokozatok (így pl. teológiai doktorátusok) honosításáról a '93-as törvény 121. § (3) bekezdése rendelkezett. ↑
58. Lásd: MAB 1996/IX./1. számú határozat. ↑
59. Budapesten 1996-97 között: MAB Évkönyvek: 1996, 64; 1997, 130. Debrecenben 1997-ben: MAB 1997. Évkönyv, 130; továbbá: Bölcskei-Fekete: *DRTA-DRHE 1950-2000*, 295. ↑
60. Lásd: MAB 1995. évkönyv, 10; MAB 1996. évkönyv, 12. ↑
61. MAB 1995. évkönyv, 10. ↑
62. MAB 1999. évkönyv, 223. ↑
63. Ezzel együtt a MAB tudományterületekre és tudományágakra vonatkozó meghatározását is módosították: MAB évkönyv 2000, 151. ↑
64. Az intézményi autonómia és a tudományos minőség meghatározása kapcsán felmerülő kérdésekről lásd: Kocsis Miklós: *A felsőoktatási autonómia elmélete és gyakorlata Magyarországon*, Doktori Értekezés, Pécs, PTE-ÁJK, 2010, 104. ↑

65. A rendelet még az új felsőoktatási törvény hatálybalépése után is hatályban maradt, s csak a doktori iskola létesítésének eljárási rendjéről és a doktori fokozat megszerzésének feltételeiről szóló 33/2007. (III. 7.) kormányrendelet záró rendelkezésével veszttette hatályát.
↑
66. Lásd a MAB államilag elismert egyházi felsőoktatási intézmények akkreditációs értékelésére vonatkozó speciális eljárásrendjét: a MAB 1996/9/VIII/2. sz. határozatával kiegészített 1996/8/VIII./3. számú határozata, V./2. ↑
67. Ftv. 51. §. ↑
68. Melyeket hitéleti szakok esetében tartalmilag nem, csak az oktatás minősége szempontjából vizsgáltak, világi szakok esetében pedig a MAB általános eljárásának vetettek alá. Ftv. 86. §.
↑
69. Ftv. 87. § (1) bekezdés. ↑
70. 1998/2/IV/1. számú MAB határozat. ↑
71. 1998/2/III/1. számú MAB határozat. ↑
72. A vizsgálat idején az akadémián még nem folyt képzési és kutatási tevékenység. Lásd: 1998/2/VI/1. számú MAB határozat ↑
73. 2000/6/II/2. számú MAB határozat. ↑
74. 2000/6/II/1. számú MAB határozat. ↑
75. Lásd fentebb. Derényi: *A magyar felsőoktatás*, 33. ↑
76. Lásd: Polónyi: *Felsőoktatás-politika*, 4–5. ↑
77. Lásd: Ladányi–Bolyki: *Hat évtized története*, 221. ↑
78. Egy pár példa: Tóth Sándor (KDNP): Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülészak, 1993. június 8, 38. nap, 2861; Fazekas Zoltán (SZDSZ): Országgyűlési Napló, 1993. nyári rendkívüli ülészak, 1993. július 8., 9. nap, 734; Kávássy Sándor (FKGP): Országgyűlési Napló, 1996. tavaszi ülészak, 1996. június 12, 189. szám, 4928. ↑
79. Ftv. 114. § (1) majd később az 1999-es módosítástól (2) bekezdés két mondata. ↑
80. Lásd: 2005. évi CXXXIX. tv. 139. § (4) bekezdés, 2011. évi CCIV. tv. 91. § (6) bekezdés. ↑
81. A fenntartóval való egyeztetés feltétele mellett. Ez a feltétel a teológia szakra vonatkozó egységes képesítési követelmények kialakításában érthető okokból egyeztetési nehézségeket okozott. ↑
82. 2005. évi CXXXIX. tv. 32. § (1) bekezdés; 2011. évi CCIV. tv. 15. § (1) bekezdés. ↑
83. Lásd: 285/1940. számú konventi határozathoz tartozó mellékletet: A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyvei 1887–1944, 1940. április 18, 10. számú melléklet, 532–553. ↑
84. Zs-90/2006. zsinati határozat. ↑
85. Derényi András: Az intézményi működési keretek átalakítási kísérletei a magyar felsőoktatásban, *Educatio*, XXIX. évf., 2020/1, 64–77, 64. ↑

86. Amint azt a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat mellékletének II. cikkelye is előírta. ↑
87. A kreditrendszer bevezetéséig a főiskolai és az egyetemi világ, a képzések, az oktatók, a foglalkoztatási követelmények élesen elkülönültek, az átjárás csekély és nehéz volt a két intézménytípus és képzési típus között. Lásd: Derényi: *A magyar felsőoktatás*, 31. ↑
88. 107/1995. (XI. 4.) OGY határozat, melléklet, II. cikkely. ↑
89. Magyar Bálint (mkm): Országgyűlési Napló, 1996. tavaszi ülészak, 1996. május 29, 181. szám, 3867. ↑
90. A kreditrendszer esetleges bevezetéséről már a '93-as törvényjavaslat vitáján többször szó esett, lásd: Országgyűlési Napló, 1993. évi nyári rendkívüli ülészak, 1993. június 22, 2. ülésnap, 170; 1993. július 18, 9. ülésnap, 713; 1993. július 13, 11. ülésnap, 894. ↑
91. A hagyományos merev képzési rendszer oldása történhet moduláris elemek beépülésével, nagyobb hallgatói választási szabadság és mobilitás (intézményen belüli és kívüli átjárhatóság) révén. Ez nem kizárólag kreditrendszerben képzelhető el, ahogyan ezt bel- és külföldi példák is igazolják. Szitás: *Felsőoktatás finanszírozás*, 33. ↑
92. A kormányváltást követően. ↑
93. Kivéve azon esetekben, ahol a két kreditrendelet rendelkezései tartalmilag eltérnek. ↑
94. A hagyományos keretek ilyen erőteljes központi módosítása több országgyűlési képviselő szerint is érintette az intézményi autonómia területét. lásd: Tóth István (MDF): Országgyűlési Napló, 1995. évi őszi ülészak, 1995. szeptember 12, 105. szám, 279; Rab Károly (független): Országgyűlési Napló, 1996. tavaszi ülészak, 1996. június 12, 189. szám, 4887. ↑
95. Lásd a 200/2000. kreditrendelet, 3. §-át. ↑
96. Egy kredit 30 tanulmányi munkaórának felel meg, ami a kontaktórák és egyéni munkaórák összege, s amelyben nappali tagozaton a kontaktóra minimum a munkaórák egynegyedét kell, hogy kitegye. Egy kredit minimum 7,5 kontaktóra (8 darab 45 perces vagy 4 darab 90 perces kontaktóra). A kreditrendelet nem korlátozza a minimális egyéni munkaórák számát. Lásd: 200/2000. kreditrendelet 6. § (6). ↑
97. Lásd: Kreditrendelet 3. §; 77/2002. (IV. 3.) kormányrendelet. ↑
98. Nem kizárólag a kreditrendelet által előírt Intézményi Tájékoztató elkészítése érdekében. Lásd: Oktatási Minisztérium: *A felsőoktatási kreditrendszer bevezetésével és működésével kapcsolatos helyzetelemzés és akcióterv*, AAM Vezető Informatikai Tanácsadó Rt, 2003. június,
http://www.nefmi.gov.hu/letolt/felsoo/fejlesztes/3_3_3_felsoo_kreditrend_bevev_tap_2003_0803_31.pdf
(Letöltés: 2022. január 27.) 24. ↑
99. OM: *Kreditrendszer helyzetelemzés*, 18–19. ↑
100. Előtanulmányi feltételekre és a tanulmányi és vizsgaszabályzat egyes megkötéseire való

tekintettel. ↑

101. Lásd: Derényi: *A magyar felsőoktatás*, 32. ↑
102. A képesítési követelmények meghatározása hitéleti képzések esetén fenntartói jog volt. ↑
103. Bölcskei-Fekete: *DRTA-DRHE 1950-2000*, 293. ↑
104. Lengyel Nóra Zsuzsanna: Az egyházak és az egyházi intézmények finanszírozása Magyarországon, *Új magyar közigazgatás*, IX. évf., 2016/különszám, 26-34, 26. ↑
105. Lásd: 19. § (1) bekezdés. ↑
106. A hasonló állami intézményekkel azonos mértékű költségvetési támogatás, lásd: 1991-től az állami éves költségvetések *Társadalmi önszerveződések támogatása* címsorait. ↑
107. 1993-ig folytatólagosan minden évben az állami felsőoktatási intézmények esetében megállapított normatív költségvetési támogatás vonatkozott az egyházi felsőoktatási intézményekre is. ↑
108. Lásd az éves költségvetések *Társadalmi önszerveződések támogatása* címsorait 1994-től kezdve: ↑
109. Lásd: Ftv. 10. § (4) bekezdés. ↑
110. Az új koncepció fő célja volt többletforrásokhoz juttatni az addig alulfinanszírozott képzési területeket, így pl.: a kutatással és gyakorlati képzéssel kapcsolatos tevékenységeket. Lásd: Országgyűlési Napló, 1996. tavaszi ülés, 1996. május 29, 181. szám, 3865. ↑
111. Aláírás dátuma: 1997. június 20. Törvényi kihirdetés: 1998. április 3. – az 1999. évi LXX. törvény hatálybalépésével. ↑
112. 1999. évi LXX. törvény 3. cikk (1) bekezdés. ↑
113. A fogalmat először az 1997. évi CXXVI. törvény használta. Lásd: Ftv. 9/H. § (1) bekezdés 1998. szeptember 1-től hatályos változatát. ↑
114. „A hittudományi és hitélettel összefüggő képzésben az állami intézmények bölcsész-szakjaira, a főiskolai képzésben pedig a tanárképző főiskolák bölcsész-tanár szakjaira nyújtott normatíva illeti meg a képzést végző egyházi intézményt.” ↑
115. A létszámnövekedéssel együtt járó esetleges minőségi színvonalcsökkenés veszélyével kapcsolatban már a '93-as és '96-os törvényjavaslat tárgyalásakor is többen megfogalmazták aggodalmukat. Lásd: Országgyűlési Napló, 1993. tavaszi ülés, 1993. június 7, 37. nap, 2849; 2853; 2859; 1996. tavaszi ülés, 1996. június 12, 189. szám, 4914; 1996. nyári rendkívüli ülés, 1996. július 3, 196. szám, 813. ↑